



BERLİN MEKTUPLARI'NIN İÇERİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*Hasan YÜREK**

Özet

Haldun Taner, çeşitli edebi türleri örnekleyen, Türk edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Faaliyet gösterdiği alanlardan biri de sohbet, gezi, fıkra, anı gibi örnekleri olan düz yazılardır. 1984'te yayınladığı Berlin Mektupları, yazarın düz yazılarına bir örnektir. Yazar, bu eserde ağırlıklı olarak Almanya eksenli yazıları bir araya getirir. Ayrıca yazılarda çeşitli konular üzerinde durulur. Böylece yazar adeta tanıklık ettiği bir dönemi yansıtmış olur. Üzerinde durulan başlıca konular Almanya'daki Türkler, Almanya, Almanlar, dönemin sorunları, Almanya'da yavaş yavaş güç kazanan yeşiller şeklinde sıralanabilir. Berlin Mektupları'nda yer alan yazılar döneme tanıklık eden, birikimini ve tecrübelerini yansıtan bir yazarın ürünleridir. Buradan hareketle bu çalışmada Haldun Taner'in eseri üzerinde içerik açısından durulacak, hangi konuların ele alındığı irdelenecektir. Böylece hikâye ve tiyatro oyunları ile ön planda olan yazarın kurgusal olmayan, yaşananlara dayanan bir eseri değerlendirilerek onun bu yönü de vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haldun Taner, Berlin Mektupları, Nesir.

AN EVALUATION ABOUT THE CONTENT OF THE BOOK "LETTERS OF BERLIN"

Abstract

Haldun Taner, who gave examples of different genres, is an important author of Turkish literature. He wrote prose of different genres as causeries, travel writings, paper articles, memoirs etc. Berlin Mektupları, which was published in 1984, is an example of his prose. In his book he collected his writings, which he wrote when he was in Germany. There are many different subjects in these writings. Thus they reflect the era of his life time. The subjects in the book can be listed as the Turks in Germany, Germany, Germans, the problems of his era, growing power of German Green Party etc. Berlin Mektupları is the product of the author who witnessed the conditions directly and got experienced in a foreign country. This article aims to evaluate this book according to its content and subjects which were taken into consideration. Haldun Taner is mainly known by his fictional works as stories and dramas. This article puts emphasis on a different aspect of him and evaluates a book of him, which is based on real events and his experiences.

Key Words: Haldun Taner, Letters of Berlin, Prose.

Giriş

Haldun Taner, hikâye, tiyatro, sohbet, fıkra, anı ve gezi yazılarıyla Türk edebiyatına katkıda bulunmuştur. Hikâye ve tiyatrocunun yönü ön planda olmakla birlikte eser verdiği diğer türler de önem arz etmektedir. *Berlin Mektupları*, yazarın hikâye ve tiyatro oyunları dışında kalan düzyazıların toplandığı bir eserdir. Haldun Taner'in düzyazılarını toplayan yedi kitaptan ikincisidir. Eser, 1984'te yayımlanmıştır. Bu eserde yazar, daha önce *Milliyet*'te yayımladığı, ağırlıklı olarak Almanya odaklı yazıları bir araya getirir. Bunun yanında *Viyana'nın*

* Dr., Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: hyurek@mersin.edu.tr

Atlattığı Vartalar adlı bir araştırma dizisine yer verir. Bu çalışmada ise sadece yazılar üzerine değerlendirme yapılacaktır. Farklı konuları ele alan eserde toplam 35 yazı vardır. Tarih açısından bakıldığında buradaki en eski yazının 30 Mayıs 1976'da, en yeni yazının 23 Ocak 1983'te yazıldığı görülmektedir. Dolayısıyla burada yer alan yazıların yaklaşık 7 yıllık bir süreyi kapsadığı söylenebilir.

Haldun Taner gerek eğitimi gerekse mesleğine bağlı olarak farklı zaman dilimlerinde Almanya'da yaşar. Böylece Almanya'yı, Almanları; orada yaşayan Türkleri ve Türklerin sorunlarını yakından görme imkânı bulur. Haldun Taner'in şu sözleri Almanya'yla, Almanlarla olan yakınlığını işaret eder:

"Matbaa-yı Âmire müdürü olan büyük babam, mesleği gereği sık sık Leipzig'e gider gelirdi. Her seferinde de bana Alman oyuncakları getirirdi. (...) Büyüdüm. Bu Almanlarla iç içelik devam etti. Lisede ikinci dil olarak Almanca'yı seçmiştim. İlk üniversite tahsilimi Almanya'da yaptım. Alman yakın tarihinin bir kısmını onların içinde yaşadım. (...) İkinci üniversite tahsilimde mezuniyet tezi olarak Alman edebiyatından bir konu işledim. (...) Yabancı dostlarımdan çoğu Alman'dır. Kitaplığımdaki kitapların üçte biri Almanca... (...) Sık sık Almanya'ya gittim. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki kara günlerini, bunun içinden nasıl kurtulduklarını ilgi ile izledim. (...)1980 yılında DAAD (Alman Akademik Mübadele Kurumu)'nun çağrılısı olarak bir yıl Berlin'de kaldım. Bu son misafirlik bana, (...) bugünkü Almanya'nın sorunlarına ve bugünkü Türk-Alman ilişkilerine daha yakından bakabilme imkânı verdi." (Taner, 1993: 7-9)

Yazarın belirttiği bu iç içelik *Berlin Mektupları*'nda somutlaşır. Eserde, dönem Almanya'sından, burada çalışan Türklerden, Almanya'nın geçmişinden, yaşadığı sorunlardan, politikadan, çevre kirliliğinden, sanattan, yeni yeni ortaya çıkan yeşilcilerden bahsedilir. Bu bağlamda eserin ele aldığı konuları, bir başka deyişle eserin içeriğini aşağıdaki başlıklara altında değerlendirmek mümkündür.

Berlin Mektupları'nda Üzerinde Durulan Hususlar

1.Almanya'daki Türkler

Eserde en fazla değinilen konudur. Yazar, mensup olduğu ülkenin insanlarına uzak kalamaz ve onları çeşitli açılardan ele alır. *Postdam Bahçelerinde, Sahipsizliğin Sonu, Yabancı Olmak, Sahipsiz İki Milyon İnsanımız, Üç Yandan Horgörü, Adama İş Değil, İşe Adam Arasak* ve *Trajik Bir Yazgı* başlıklı yazılarda Almanya'daki Türkler üzerinde durulur.

Bu bağlamda ilk olarak buradaki Türklerin, Almanlar tarafından hor görüldükleri, aşağılandıkları belirtilir:

"İstiskal ediliyoruz. Resmen ve açıkça. Sanayilerindeki büyük işçi gediğini kapamamız için bizi baş tacı edenler, şimdi işleri bitti ya, bizi başlarından dehlemenin yollarını arıyorlar." (Taner, 1993:13);
"Almanların bir kısmı hem de büyük bir kısmı Türk işçisini kendinden başka dinin, başka toplum törelerinin, başka yaşam koşullarının alışkanlığı içinde yadırgadığı için eşdeğer muamelede bulunmuyor." (Taner, 1993:98)

şeklindeki ifadeler belirtilen durumu ortaya koyar. Yazar, bu durumu hem kültür farklılığına hem de Almanların artık Türklere ihtiyacının kalmamasına bağlamaktadır. Almanya'daki Türkleri hor gören sadece Almanlar

değildir. Bunun yanında Türkiye'deki insanlar ve Alman ailelerin çocukları da onları hor görmektedir. Birincisinin nedeni Türkiye'deki insanların, Almanya'da yaşayanları para biriktirip servet edinme peşinde koşan insanlar olarak görmeleri; ikincisinin nedeni ise çocukların Alman kültürüyle yetişmesi ve uyum göstermesine karşılık ebeveynlerin Alman kültürüne uyamamalarıdır. Çocuklar, ebeveynlerine bir Alman bakış açısıyla yaklaşmakta ve onları hor görmektedir.

Yazara göre hor görülmenin çözümü, Türkiye'nin Almanya'daki Türklere sahip çıkmasıdır. Yazar Almanya'daki Türklerin sahipsiz olduğunu vurgulamaktadır: *"Almanya'daki Türk işçileri sorununa daha başlangıcında sahip çıkılsa, bu sorun bilinçli olarak programlandırılrsa idi, bu sakıncaların büyük bir kısmı meydana gelmezdi."* (Taner, 1993:101)

Bu bağlamda Almanların, Türk ailelerin çocuklarına önem verdikleri, onlara kendi kültürlerini benimsettikleri; bir başka ifadeyle onları Almanlaştırdıkları da üzerinde durulan bir durumdur. Türklere polis olarak görev verilmekte ya da çocuklar Alman kültürü ekseninde yetiştirilmektedir. Sahipsiz olan Türkler, bu durumun önüne geçememektedir. Böylece ortaya bambaşka bir kuşak ortaya çıkmaktadır. Kendine ne tam olarak Türk ne de Alman gören; Almanlar tarafından Türk, Türkler tarafından Alman olarak görülen insanlar kendilerini her yerde yabancı hissetmektedirler. Almanya'da çıkan bir dergide yayımlanan mektup bu durumu somutlaştırmaktadır: *"Ben Federal Almanya'da doğdum. Anam-Babam burada çalışıyorlar. Eve bitkin geliyorlar. Kimisi bana 'Sen Almansın' diyor. Kimisi 'Sen bir Alman Türk'üsün' diyor. Ben aslında neyim?"* (Taner, 1993:74)

Görüldüğü üzere Almanya'daki Türkler ele alınırken sorunlar öncelenmiştir. Yazar Almanya'da yaşarken duyduğu, gördüğü sorunları ele alıp çözüm önerileri sunar. Ona göre çözüm, orada yaşayan insanların sorunlarına duyarlı olmakta ve onları sahiplenmekte yatmaktadır.

Yazar, Türkleri hor gören, her fırsatta aşağılamaya çalışan Almanları da eleştirmekte; tarihten örnekler vererek kendini medeni, Türkleri geri kalmış kabul edenleri eleştirmektedir. Bunun en bariz örneği Türkleri, temizlik bahsinde söylenenlerdir. Almanlar, Türkleri aşağılayan şu fıkrayı anlatmaktadır:

"Bir doğum kliniğinde biri Yahudi, biri Alman, biri Türk üç baba sabırsızlık içinde doğacak çocuklarını bekliyorlarmış. Hastabakıcı içeriye girip,

'Size bir müjdem, bir de kötü haberim var, demiş. Önce her üçünüzün de nur topu gibi birer oğlunuz oldu. Ama ne var ki hangisi hanginizin maalesef karıştı.

Alman hemen atılmış:

'Ben şimdi kim kimin oğlu, bulurum', demiş.

İçeriye girmiş üç dakika sonra sevinçle çıkmış.

'Buldum' demiş. 'Nasıl buldun?' 'Çok basit, içeri girer girmez Heil Hitler! dedim. Bebeklerden Alman olanı sağ elini kaldırdı. Yahudi olanı korkudan altını kirletti. Türk olanı da hemen eline bir bez alıp yeri temizlemeye başladı.'" (Taner, 1993:15-16)

Türkleri aşağılamaya çalışan bu fıkra karşısında yazar, tarihten örnek verir. Türklerin temizliğe verdiği önemi vurgular. Avrupalıların ise çok sonradan temizlikle ilgili hususlara önem verdiklerini belirtir.

Özetle yazarın Almanya'daki Türklerin yanında olduğu, sorunlarını dinlediği, onları aşağılayan zihniyete karşı çıktığı; Türklerin sahiplenilmesi gerektiğini vurguladığı söylenebilir. Almanya'da yaşayan Türklerin, günümüzde de benzer sorunlar yaşadığı düşünüldüğünde, Haldun Taner'in yaptığı değerlendirmelerin günümüzde de geçerli olduğu görülür.

2.Sanat-Sanatçı

Sanatın, edebiyatın içerisinde yer alan bir insanın bunlar üzerine değerlendirmeler yapması son derece doğaldır. Haldun Taner de *Berlin Mektupları*'nda bu yönde yorumlar sunar. Bu hususlara değinen yazılar *Viyana'dan Sevgilerle*, *Yazarlar ve Kamuoyu*, *Tartuffe'ü İzlerken*, *Onlar ve Biz* ile *Helmut Schmidt'in Piyano Kadansı*'dir.

Viyana'dan Sevgilerle başlıklı yazıda sanatın önemli bir işlevinin milleti tanıtmak olduğu üzerinde durulur. Yazara göre, bir millet kendi hakkındaki ön yargıları, yanlış bilgileri sanat yoluyla düzeltebilir. Nitekim yazıda şu ifadelere yer verilir:

“ Bir Türk ressamının tablosu, bir Türk bestecisinin kompozisyonu, bir Türk yazarının oyunu, bir Türk romancısının romanı, bir Türk rejisörünün filmi kaliteli oldumu ve bize özgü bir çeşni, bir biçim, bir sunuş arzetti mi, dünyanın her yerindeki insanlara Türk insanının iç değeri, özü hakkında en katıksız imajı veriyor. Önyargıların, kalıp-yaftalarının yanlış tortusunu silmeye, yüzlerce nutuk ve konferanstan daha çok yarıyor. Hem de sıkmadan, doğrudan doğruya, insandan insana sıcak bir iletişim kurarak.” (Taner, 1993:63)

Yazarlar ve Kamuoyu'nda, yazarın üretimi için huzurlu bir ortamın gerektiği; sanatçıların bir aydın olarak toplumu uyarmakla yükümlü oldukları; bu yükümlülüğü yerine getirmeye çalışan sanatçıların kitle iletişim araçlarına yöneldikleri belirtilir. Bir başka deyişle burada, toplumu yönlendirme işlevinin, sanatçıları sanatsal üretimden uzaklaştırdığı; ancak buna rağmen sanatçıların bundan vazgeçmemesi gerektiği üzerinde durulur. Çünkü uyarıcılık, yaratıcılıktan önce gelir.

Sanatçının devlet tarafından desteklenmesi, korunması gerektiği fikri *Tartuffe'ü İzlerken*'de ifade edilir. Tarihten bu bağlamda birçok örnek verilir. Beklenen destek hem maddi hem de manevidir. Çünkü sanatın ortaya çıkması, sanatçının geçimini sürdürmesi için bunlar şarttır. Bu düşünceleri öne süren yazar, Türkiye'de sanatçının gerektiği kadar kollanıp desteklenmediğini de dile getirir.

Onlar ve Biz'de sanatın himaye gerektiğini bir daha yineleyen yazar, ağırlıklı olarak Avrupalı ve Türk yazarları kıyaslar. Kıyaslamadan çıkan sonuçlar şöyle sıralanabilir. Avrupalı yazarlar, üzerine yazacakları konuda bir altyapıyı hazır bulurlar ve onun yardımıyla eserlerini oluştururlar. Türk yazarlar ise alt yapı olmadığı için önce konu üzerine araştırma yapar, daha sonra da eserlerini yazmaya başlarlar. Avrupalı yazarlar, kullandıkları dilin sağladığı avantajla, birikimli, geniş bir kitleye seslenir ve dolayısıyla geçimini sanatından sağlarlar; Türk yazarlar ise kullandığı dilin sınırlı alıcısı olmasından ya da seslendiği kitlenin sınırlı birikiminden dolayı yeterince ilgi

görmez ve geçimini farklı yollardan sağlamaya çalışırlar. Avrupalı yazarlar, Türk'e göre hem daha fazla saygı görür hem de desteklenirler.

Bu farklar sıralanarak Avrupalı yazarın daha iyi olanaklara sahip olduğu vurgulanır. Bir bakıma Haldun Taner'in Avrupalı yazarlara gıptaıyla baktığı söylenebilir.

Sanat ve sanatçı üzerinde duran son yazı *Helmut Schmidt'in Piyano Kadansı*'dir. Helmut Schmidt, dönemin Almanya başbakanıdır. Ondan hareketle politikacı-sanat ilişkisi üzerinde durulur. Tarihten örnekler verilerek sanatın farklı dallarıyla uğraşan politikacılar hakkında bilgi verilir. Varılan sonuç ise şöyle aktarılır:

“Politikacıların sanata, kısa süreli de olsa, yönelmeleri ne güzel bir şey. Güzelin tutkusuna kapılan, estetiğin disiplinine alışan insandan kaba, hoyrat, insafsız eylemler çıkmaz hissine kapılıyorsunuz... Hobisi sanat olan devlet adamlarının mesleği sanat olan sanat adamlarına daha anlayışlı davranmaları olasılığı da caba...” (Taner, 1993:160)

Görüldüğü üzere bu yazıda, sanatla uğraşan politikacıların daha hümanist bir yönetim sergileyebilecekleri düşünülmektedir. Bunun yanında yazara göre sanatla uğraşan politikacılar, sanatçıya da daha hoşgörülü davranırlar.

Yukarıda üzerinde durulan beş yazıda farklı hususlar bağlamında sanat ve sanatçı ele alınır. Böylece yazar hem düşüncelerini hem tespitlerini hem de beklentilerini sergiler.

3.Hitler ve Yaptıkları

Haldun Taner, Hitler rejimine bizzat tanık olmuştur. Hem bu sebepten hem de Almanlar'a yakın olmasından yazılarının bir kısmında Hitler'i ele alır. Bu yazılar *Almanya Mektubu*, *Bir Lahza-yı Taahhür*, *Dünyanın En Zeki Azınlığı* ve *33 Yılı Ocağı* başlığını taşır.

Almanya Mektubu'nda ağırlıklı olarak Nazi şeflerinden Albert Speer üzerinde durulur. Onun diğer şeflerin aksine yaptıkları hataları kabul ettiği ve bundan dolayı idamdan kurtulduğu belirtilir. Speer, Hitler için *“tüm olasılıkları, seçenekleri düşünüp içinden birini seçmek, en iyi çözüme varmak kaygusu onda yoktu. Onun her zaman her konuda kendine özgü bir fikri vardı. Ve onun tartışılmaz en iyi çözüm sayardı.”* (Taner, 199:67) diyerek onun diktatör yönünü vurgular.

Bir Lahza-yı Taahhür başlıklı yazı, Tefik Fikret'in aynı adlı şiirinden esinlenir. Tefik Fikret, II. Abdülhamit'e düzenlenen suikastın anlık bir gecikme yüzünden gerçekleşmediğinden hareketle şiirini yazar. Burada da Hitler'in 20 Temmuz 1944'te ölümden kısa bir zaman dilimi ile kurtulduğu belirtilir. Hitler, bu suikastla ilişkilendirdiği yaklaşık 5000 kişiyi katletmiştir. Bu örnekle onun zalim yönü vurgulanır. Katledilen insanların çocuklarının görüşlerine yer verilir. Rollerin değiştiği, Hitler döneminde vatan haini sayılıp öldürülenlerin artık vatan kahramanı sayıldıkları belirtilir.

Dünyanın En Zeki Azınlığı'nda Yahudiler ön plandadır. Yahudi düşmanlığının Hitler'den önce de olduğu; bunun sadece Almanya'yla sınırlı olmadığına işaret edildikten sonra Yahudilerin yetiştirdikleri önemli şahsiyetle ele alınır. Heinrich Heine, Sigmund Freud, Karl Marx, Franz Kafka gibi örnekler verildikten sonra şu yargıya varılır:

“Bu Yahudiler olmasa idi Almanya belki yine güçlü, belki yine disiplinli ve metodik, belki teknikte, sanayide en ilerilerde olurdu, ama bütün bu nimetlerin ortasında zeki, ışıltılı, kıvılcımlı, en olmayacak seçenekleri deneyici Yahudi zekâsının getirdiği cevherden yoksun kalırdı. Alın Yahudi düşünceleri, yazarları, sanatçıları Alman kültür hayatından, Orta Avrupa kültürü dediğimiz bu birikimden ortada elbet çok şey kalırdı, ama o çok şey hayli yavan kalırdı.” (Taner, 1993:124)

Yazar, Yahudilerin Avrupa’ya bir zenginlik kattığını düşünmektedir.

33 Yılı Ocağı başlıklı yazıda Hitler’in yaptıklarına daha geniş yer verilir. Öncelikle Hitler’in nasıl ortaya çıktığı, iktidarı nasıl ele geçirdiği irdelenir. Yazar, Hitler’in mevcut olumsuz koşullardan yararlanarak iktidarı ele geçirdiğini dile getirir. Ekonomik sıkıntılar, işsizlik, açlık, politik kaos beraberinde ahlakî yozlaşma getirir ve Alman halkı bir umut olarak Hitler’i destekler. Bu ortamda iktidarı ele geçiren Hitler, gerçek yüzünü kısa zamanda gösterir. Kendine olağanüstü yetkiler veririr, Yahudileri, sol partileri ezme yoluna gider. Hitler ideolojisi bağlamında her yere baskı uygular. Dile getirilen bu hususlarla Hitler’i ortaya çıkaran sebepler ve onun yaptıkları irdelenir.

Hitler üzerinde duran dört yazıda onun özellikleri, yaptıkları, iktidarına zemin hazırlayan koşullar, Yahudiler ve Yahudi düşmanlığı üzerinde durulur. Böylece yazar kendi bakış açısıyla Hitler’i değerlendirip eleştirir.

4.İnsanlık-Uygarlık

İnsanlık hakkında *Komşuluk Ölüyor* ve *Bir Vasiyet Üzerine*; uygarlık hakkında ise *Düzye ve Yüzey ile Kılık Kıyafet Üzerine* başlıklı yazılarda değerlendirmeler vardır.

Yazının başlığından anlaşılabilceği gibi *Komşuluk Ölüyor*’da komşuluk ilişkileri söz konusudur. Yazar, burada ölmesine rağmen komşuları tarafından uzun süre fark edilmeyen insanlardan bahsederek insani değerlerin gittikçe azaldığını söyler: *“İnsanların tek başına bırakıldığı bencil ve hoyrat bir dünyada yaşıyoruz. Dostluk, komşuluk, ilgi, sevecenlik, vefa, yardım duygusu kalmadı. Kendileri için yaşayan, boş zamanları bile olsa bunu başkaları için harcamayı israf sayan bir çıkarıcılar yarışındayız. Küsmenin kimseyi görececek hali yok.”* (Taner, 1993:131-132)

Bir Vasiyet Üzerine ise vefa üzerinde duran bir yazıdır. Hitler döneminde Türkiye’ye gelen sanat ve bilim adamlarının gösterdikleri vefa ele alınır. Buradan hareketle de vefa duygusunun önemli bir insani değer olduğu vurgulanır.

Uygarlık üzerine eğilen iki yazıda ise uygar olmanın temel ölçütü olan düzey, bir başka deyişle birikimli olma üzerinde durulur. Yazar, *“uygarlığın baş alametlerinden biri de galiba her alanı içine alan bu düzey... Büyük, zengin bir kültür birikiminin ve gerçekçi bilimsel disiplinin zorunluluğu olan bir düzey. Bu olmayınca sanat da, ideoloji de, demokrasi de, politika da, yüzeyde bir kuruntudan, taklitçi zavallı bir gösterişten öteye gidemiyor.”* (Taner, 1993:92) der. Bunun yanında Türk toplumunda insanı değerlendirirken düzeyin değil de görünüşün egemen olduğu vurgulanır. Neticede yazar, görünüşten çok birikime önem verilmesi gerektiğine, uygar olmanın şartlarından birinin de bu olduğuna dikkat çeker.

5.Yeşiller

Yeşiller, politik bir harekettir. Günümüzde epeyce güç kazanan bu hareket, doğayı önceleyen bir anlayışa sahiptir.¹ Haldun Taner, Yeşiller'in programını, yapmak istediklerini şöyle açıklar:

"Atom enerjisinin kısıtlı kullanılmasını, nehirlerin, denizlerin kirden arınmasını, büyük kentlerdeki hava kirlenmesinin önünün alınmasını, sanayinin ve 'kullan at'çı tüketim toplumunun bu gözü doymaz bencil ve çılgın gidişine son verilmesini, insanlar arasında yine dostluğa, insanlığa, sevgiye, dayanışmaya yer verilmesini, yeryüzü nimetlerinin hesapsız kitapsız, frensiz değil, yarın ki kuşakların da hakkını düşünüp bilinçle kullanılmasını" (Taner, 1993:57)

istemektedirler.

Yazar, bu yazıları kaleme aldığı dönemde, yeni yeni güçlenmeye başlayan hareketi ele alır. Yeşiller üzerine yazılmış üç yazı vardır. Bunlar *Bir Ara Seçimin Düşündürdükleri*, *Yine Yeşiller* ve *Politika İnsanca Olabilir mi?* başlıklarını taşır.

İlk iki yazıda Yeşiller'in güçlenmeye başladığı, girdikleri seçimlerde başarı gösterdikleri üzerinde durulur. Yazar, onların güç kazanmasını hem insancıl niteliklerinden hem de geleceğe yönelik umut yarattıklarından dolayı olumlu bulur. Son yazıda ise zorlu politika sahnesinde Yeşiller'in yaşadığı sıkıntılar ön plana çıkarılır. İnce, kibar bir tavırla politika yapan Yeşiller'in, başarılı olmaları için, sürekli değişen politik koşullara ayak uydurmaları gerektiği belirtilir. Aksi takdirde politika sahnesinde varlıklarını korumaları zorlaşır düşüncesi öne sürülür.

6.Politika

Politikanın ön planda olduğu iki yazı vardır. *Bunlar İnsan Eskiten Bir Meslek* ve *Bir Günlük Beylik*'tir. İlk yazıda politikanın zorlukları ön plandadır. Politika, insanın sağlığını olumsuz olarak etkileyen ihtiraslı bir meslek olarak nitelendirilir:

"Devlet yönetmek, belli bir şey ki, çok yıpratıcı bir iş. Yüklenilen ağır sorumluluklar, siyasî çekişmeler, karşı partiler kadar, belki onlardan çok, sinir yıpratıcı parti içi muhalefet, olayları hiç eksilmeyen ve kopuksuz bir dikkat içinde izlemek zorunluluğu insanda ne uyku bırakır ne huzur." (Taner, 1993:115-116)

Bu görüşler, politika içinde yıpranan, sağlığını yitiren kişilerin örneklenmesiyle desteklenir.

İkinci yazıda ise politikadaki diktatör eğilimler ele alınır. Yazar, dünyanın demokrasiye yönelmesine rağmen insandaki diktatör eğilimlerin asla sonlanmayacağı fikrini taşır. Nitekim şöyle der:

"İnsan ne kadar uygarlaşırsa uygarlaşsın, bu üst cilaların en alt tabakasında galiba yine ilkçağ insanının ilkel içgüdülerini, bu arada tahakküm hevesini büsbütün yok edemiyor. Geçin bir kalem politikayı, hangimiz iş hayatında ya da aile yaşamında zaman zaman diktatörce eğilimlerden kendimizi büsbütün sıyrabiliriz." (Taner, 1993:161)

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Tanil Bora, *Yeşiller ve Sosyalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

Bu görüş ifade edildikten sonra 'Size bir gün için diktatör yetkisi verilirse ne yapardınız? sorusuna verilen farklı yanıtlar aktarılır. Yazarın bu soruya cevabı şöyledir:

"Bana da bir günlük beylik verilse ne yapardım diye düşündüm şu an. 'Ey insanlar hafızalarınızı tazeleyin' olurdu. Herhalde ilk emrim -pardon ricam- 'Çoktandır hepten unuttuğunuz şeyler var! Nezaket, candanlık, ölçü ve gülümseme... Bunları hatırlayın' derdim." (Taner, 1993:164)

Böylece yazar insani değerlere ne kadar önem verdiğini bir kez daha belirtmiş olur.

7.Portreler

Haldun Taner, *Berlin Mektupları*'nda bazı Alman şahsiyetlerinin tanıtıldığı üç yazı vardır. *İntihar mı Cinayet mi?* başlıklı yazıda Alman anarşistlerinden Ulrike Meinhof söz konusu edilir. Yazar, bizzat tanıdığı bu kadın hakkında değerlendirmeler de bulunur. Onun nasıl anarşist olduğunu aktarır. Meinhof, eylemleri nedeniyle tutuklanır ve hapsedilir. Burada da ölür; ancak ölümünün intihar mı yoksa cinayet mi olduğu konusunda fikir ayrılıkları çıkar. Yazara göre bu ölüm bir intihardır.

"İntihar olasılığını reddedenlere gelince, onlar galiba Ulrike Meinhof'un son durumunu gözden kaçırıyorlar. Kızın aylardır dünya kriminoloji tarihinde hiçbir kadın tutukluya uygulanmayan çok ağır koşullar altında gündün güne nasıl eridiğini, nasıl delirecek hale geldiğini unutuyorlar. Bembeyaz duvarlı bir hücre düşünün, içindeki yatak, masa ve iskemle bembeyaz. Tepede yanan neonlar gece gündüz hiç sönmüyor.

Dış dünya ile bütün ilişkileri kesilmiş. Son bir yıldır gitgide ağırlaştırılarak uygulanan bu hücre hapsi, boyuna geçirilecek bir ilmiği insana özletmez mi? Üstüne titrediği kişiliğinin fire vermesi korkusu, bir ihtilalciye, bir vakitler kötilediği intiharı sevimli göstermez mi?" (Taner, 1993:27)

Üzerinde durulan bir başka kişi Rudolf Hess'tir. *Üçüncü Reich'in Üçüncü Adamı* başlıklı yazıda belirtilen kişi ele alınır. Üçüncü Reich, Nazilerin ülkelerine verdikleri üçüncü imparatorluk bir başka deyişle Büyük Alman İmparatorluğu demektir. Naziler, Roma İmparatorluğu'na birinci; Alman İmparatorluğu'na ikinci, Nazi Almanyası'na ise üçüncü reich demekteydi. Yazıda da belirtildiği gibi Hess, Nazi Almanyası'nın Hitler ve Goering'ten sonra gelen üçüncü adamıydı. Yazar tarafından Hess'in yaptıkları, Hitler'e olan bağlılığı ve sonunda bir İngiliz hapisanesine konulması anlatılır.

Bu grupta içerisinde değerlendirilebilecek son yazı aynı zamanda Hitler'den de bahseden *Almanya Mektubu*'dur. Burada Nazi şeflerinden olan Albert Speer'den bahsedilir. Yazar, onu Hess'e gönderme yaparak şöyle tanıtır:

"Albert Speer, nazi şefleri içinde savaşın suçluluğunu, olduğu gibi kabul etmek yürekliğini gösteren ve bundan ötürü de Nürnberg'deki mahkemeden idam edilmeden kurtulan iki kişiden biri olmuştu. Speer yirmi yıllık mahkûmiyetini bitirip çıktı. İdamdan kurtulan ikinci nazi şefi Rudolf Hess ise yaşam boyu hapis cezasını tek başına Spandau Hapishanesi'nde çekmekte devam ediyor." (Taner, 1993:66)

8.Dönem Almanya'sına Dair

Haldun Taner, Almanya'da bulunmasına paralel olarak kimi güncel konular hakkında da yazılar kaleme alır. Kastedilen dönem 1970'lerin sonu, 1980'lerin başıdır. *Berlin, Ankara ve Serçeler*, *Topun Ağızı* ve *Si Vis Pacem* başlıklı yazılarda dönem Almanya'sında gündemde olan bazı konular söz konusudur.

Günümüz sorunlarından biri olan çevre kirliliği *Berlin, Ankara ve Serçeler*'de ele alınır. Berlin ve Ankara kıyaslaması yapılarak Ankara havasının daha kirli olduğu belirtilir. Hava ve benzeri çevre kirliliklerinin bir mekânı yaşanmaz hale getirdiği, dolayısıyla bunun önlenmesi gerektiği vurgulanır.

Topun Ağızı'nda ve *Si Vis Pacem* başlıklı yazılarda ise Almanya'ya füze rampası yerleştirme düşüncesi irdelenir. O dönem Almanya Doğu ve Batı olmak üzere iki ayrı devlettir. Füze rampalarının yerleştirilmesi düşünülen yer Batı Almanya'dır. Amaç, burayı Sovyet füzelerinden korumaktır. Yazar bu durumu açıkladıktan sonra kendi fikirlerini ifade eder. Ona göre bu plan iyi değildir. Çünkü Avrupa'nın ortasına füze rampaları yerleştirmek bir bakıma savaşa davettir. Japonya'ya atılan atom bombalarının yarattığı felaketi anımsatan yazar, silahlanmayı olumsuz karşıladığını dile getirir:

"Bu kadar radyoaktif silahın allak bullak ettiği atmosferde canlılar ve bitkiler barınamaz olacaklar. Sağ kalabilenler kan afetlerine tutulacaklar. Bunu falcılar değil radyasyon uzmanı doktorlar söylüyorlar. İnsanları umulmaz dertlerden kurtarmak isteyen doktorların eli böğründe kalacak. Kaldı ki onlar da bu afetlerden kurtulamayacak." (Taner, 1993:82)

Dönem içinde oldukça tartışılan bu niyet, günümüzde tarihteki pek de önemli olmayan bir ayrıntı olmaktan ileriye gidememektedir. Çünkü hem Almanya birleşmiş hem de SSCB dağılmıştır.

9.Gezi Yazıları

Yazar, Almanya'dayken gezdiği yerleri, buralarla ilgili izlenimlerini de kaleme alır. Gezip aktardığı yerler *Berlin Türk Şehitliği* ve *Dahlem İslam Müzesi* yazılarında ele alınır. Görülebileceği üzere Haldun Taner, kendi toplumuyla, kültürüyle ilgili yerleri gezip üzerine yazar.

Berlin Türk Şehitliği'nde, şehitlikle ilgili gözlemler; oranın tarihi, nasıl ortaya çıktığı; orada yatan bazı kişiler; şehitlikle ilgili evraklar söz konusu edilir. Yazar, Berlin'de bir Türk şehitliği olmasından memnun olmakla birlikte ölümlere saygı gösterilmesi gerektiği düşüncesindedir. Bunu da bir hatırasını aktarıp dile getirir:

"Hiç unutmam, lise son sınıfta iken Bulgarların Razgrad'daki Türk mezarlığına yaptıkları çirkin tecavüze karşı o zamanki Millî Türk Talebe Birliği Başkanı Tefrik İleri'nin yönetiminde bir karşı gösteri yapmış, İstanbul'daki Bulgar mezarlığına giderek bir çelenk koymuş, ölümlere nasıl muamele edileceğini göstermiştik. Biz Türkler kendi ölümlerimize olduğu gibi yabancı ölümlere de en saygılı bir milletizdir." (Taner, 1993:38-39)

10.Tarihi Olaylar ve Geçmişe Nostaljik Bakış

Yazar, *Bir Yıldönümü*'nde tanık olduğu tarihi bir olayı anlatır. Bu olay, 1956'da gerçekleşen Macar isyanıdır. Mevcut sosyalist yönetime karşı ayaklanan insanlar, demokratik haklar talep etmişlerdir. Bu isyan, SSCB'den

alınan destekle bastırılır. İsyanı anlatan yazar, bunun bastırılmış olsa dahi olumlu sonuçlar doğurduğunu vurgular. Yazar, isyanın olumlun sonuçlarını şöyle aktarır:

“Bugünkü Macar devlet başkanı Janos Kadar (...) başkaldırı ertesini Macaristan’la Sovyet Rusya’nın arasını bulmaya çalışarak bozulan dengeyi Macaristan lehine yeniden sağlamıştır. Enternasyonal sosyalizmin sosyalist ülkelere empoze ettiği ortak enternasyonal kalıplar dışında her ülkenin kendine özgü bir millî gerçeği, birikimi, geleneği ve yerel koşulların oluşturduğu psikolojik bünyesi olduğunu Macar yöneticiler kadar Sovyetler de artık anlar olmuşlardır.

Bugünkü Macaristan ziraatini daha geliştirmişse, sanayinin gediklerini kapayabilmişse, turizmini büyük gelir kaynağı haline getirebilmişse, dünyanın en sevimli milletlerinden biri olagelen Macarlar bugün düne kıyasla biraz daha güleç olabilmişlerse; bunu, baskıdan, ecirlikten uzaklaşıp geçmişlerinin ve geleneklerinin sıcaklığına, bir kelime ile yurtlarının yurttaşı olmak bilinçlerine yavaş yavaş varmalarında aramalı.” (Taner, 1993:129-130)

Alman Çeşmesi’nde nostaljik bir bakış açısıyla İstanbul’daki kimi mekânlar üzerinde durulur. Yıllar içerisinde değişen ya da yok olan kimi unsurlar ele alınır. Bunların başlıcaları Millet Tiyatrosu, Divanyolu, Sultanahmet Camii avlusu ve Alman Çeşmesi’dir. Alman Çeşmesi’nin tarihi süreci hakkında bilgi verilir.

Bu başlık altında değerlendirilen yazılar, yazarın geçmişe olan saygısını; yok olan kimi değerlerin kendisinde yarattığı hüznü ele verir.

11.Zaman

Sizlerden Uzak Bir Yılbaşı başlıklı yazıda söz konusu olan zamandır. Yazar, bir yılın daha bitmesi nedeniyle zamanın akıcılığını söz konusu eder. Bu akış karşısında da tavsiyelerde bulunur:

“Oyalantılara, dağlımalara paydos. Boşa tekerlek döndürecek zaman kalmadı. Her yeni gün, her yeni saat ve dakika, yararlı bir şeylere harcanmalı. Ayrıntı ile esaslı açık seçik ayırmalı. Zamanın başıboş akışı içinde bizi sürüklemesine izin vermemeli. Tersine, onu bilinçli bir şekilde kullanmalı. Onunla birlikte olunmalı. Hatta zamanla yarışa çıkmalı. Eninde sonunda bizi tuşa getireceğini bilmemize karşın hiç değilse yaşam boyunca zamanla yarışmalı. Bu küçük sürede olsun, onunla atbaşı olmanın böbürünü biraz tatmalı.” (Taner, 1993:142)

Sonuç

Haldun Taner, değişik konularda düz yazılar kaleme alır. Bunlardan, Almanya’dayken yazdıkları *Berlin Mektupları* adı altında bir araya getirilir. *Berlin Mektupları*’nda yer alan yazı sayısı otuz beştir. Bu yazılar konu, içerik açısından çeşitlilik gösterir. Aşağıdaki tabloda on bir farklı konuda, kaç tane yazı kaleme alındığı gösterilmektedir:

İçerik	Yazı Sayısı
Almanya'daki Türkler	7
Sanat-Sanatçı	5
Hitler ve Yaptıkları	4
İnsanlık-Uygarlık	4
Yeşiller	3
Politika	2
Portreler	3
Dönem Almanya'sına Dair	3
Gezi	2
Tarihi Olaylar ve Geçmişe Nostaljik Bakış	2
Zaman	1
Toplam	35

Görüldüğü üzere yazar, ağırlıklı olarak Almanya odaklı yazılar yazmaktadır. Bunun sebebi yukarıda da değinildiği gibi yazarın o dönemde Almanya'da oluşudur. İçerik açısından tasnif edilen yazılar aracılığıyla Haldun Taner hakkında değerlendirmeler yapmak mümkündür. Öncelikle onun Almanya'da yaşayan biri olarak, milletine yabancılaşmadığını, Almanya'da yaşayan Türklerin sorunlarına duyarlı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü yazar, en fazla yazıyı Almanya'daki Türkler hakkında kaleme alır.

Almanya'daki Türkler başlığı altında toplanan yazılar dışında Hitler ve Yaptıkları, Yeşiller, Portreler, Dönem Almanya'sına Dair başlıkları altında ele alınan toplam on üç yazı da Almanya odaklıdır. Yazar, içinde yaşadığı, çok aşına olduğu ülkenin farklı yönlerine dair değerlendirmelerde bulunur.

Diğer başlıklar altında tasnif edilen yazılarda ise sanat-sanatçı, insanlık-uygarlık, politika, gezi izlenimleri, geçmişteki kimi olay ve mekânlar, zaman gibi farklı hususlar üzerinde durulduğu görülmektedir.

Haldun Taner'in her ne konuda yazılırsa yazılısın ön plana çıkan temel özelliği insancıl bakış açısıdır. O, insanı, insanî değerleri ön planda tutan bir yazardır. Kendisine bir günlük diktatör yetkisi verilse dahi vereceği ilk emrin şu olacağını söyler: *"İlk emrim -pardon ricam-'Çoktandır hepten unuttuğumuz şeyler var! Nezaket, candanlık,*

ölçü ve gülümseme... Bunları hatırlayın' derdim." (Taner, 1993: 164) belirtilen insanî değerleri yanında dostluk, vefa, hoşgörü ve benzeri hususlara önem verildiği dikkati çeker.

Sonuç olarak Haldun Taner'in *Berlin Mektupları*'nda genelde Almanya odaklı konularla ilgili düşüncelerini ifade etmekle birlikte, farklı hususları da ele aldığını, bakış açısını yansıttığı söylenebilir. Bu eserde yazarın gözlem gücünü, derin birikimini, önem verdiği değerleri, yol göstericiliğini görmek mümkündür. Ayrıca buradaki yazıların çoğunun gerek günümüzde benzer durumlar yaşanması gerekse kavramlar üzerinde durması itibarıyla güncelliğini koruduğunu söylemek mümkündür.

Kaynaklar

Bora, Tanıl, *Yeşiller ve Sosyalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

Kurdakul, Şükran, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, 5.b. , İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1989.

Miyasoğlu, Mustafa, *Haldun Taner*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 15. b. , Varlık Yayınları, İstanbul, 1993.

Taner, Demet, *Canlar Ölesi Değil/Fotoğraflarla Haldun Taner'in Yaşam Öyküsü*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Taner, Haldun, *Berlin Mektupları*, 2.b. , Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.